

OLIMPIADA WIEDZY o GÓRNYM ŚLĄSKU

Temat przewodni VIII edycji OWoGŚ (2018-2019)

Odra. Przyrodnicze, gospodarcze i kulturowe znaczenie rzeki

Śląsk jest krainą nadodrzańską. Metaforycznie można powiedzieć, że rzeka Odra jest jej kręgosłupem, jej osią. Wprawdzie wschodnie skrawki Górnego Śląska “patrzają” ku Wiśle, bo Katowice leżą nad Rawą, czyli w dorzeczu Wisły (ale katowicka Ligota, przez którą płynie Kłodnica, to dorzecze Odry), ziemia pszczyńska opiera się o Wisłę, która jest jej południowo-wschodnią granicą itd., itd. – ale to Odra była przez wieki głównym szlakiem wodnym Śląska. Nad Odrą w średniowieczu rozwinęły się główne miasta Górnego Śląska i zarazem ośrodki ówczesnej władzy, czyli Opole i Racibórz. Stary Cieszyn założono nad Olzą, dopływem głównej śląskiej rzeki. Odra łączyła, rzeką płynęły towary i flisackie tratwy. Nad jej dopływami powstawały kuźnie, młyny, tartaki, ale też ważne klasztory – ośrodki wiedzy oraz upowszechnienia nowych technik gospodarowania. Takimi były średniowieczne klasztory cysterskie w Rudach i Jemielnicy.

Odra otwierała Górny Śląsk na zachód, na wpływy kulturowe płynące z serca Europy, ale także na idące stamtąd zagrożenia o charakterze politycznym. Jednocześnie Odra w swym górnym odcinku, gdzie przecina granicę państw, sprzyjała i sprzyja współżyciu różnych nacji. Mieszkają tam nad nią Polacy, Czesi, Morawianie. Odra - rzeka i kraina nad nią leżąca są pełne tajemnic do odkrycia, opowieści do wysnucia.

Proponujemy zatem młodym badaczom, aby skupili w tej edycji Olimpiady swoją uwagę na obszarze dorzecza Odry – tą jego częścią, która leży w obrębie Górnego Śląska. Górnośląska część dorzecza Odry to, oczywiście, także obszar, po którym płyną dopływy rzeki głównej: Olza, Psina, Ruda, Bierawka, Osobłoga, Kłodnica, Mała Panew czy Stobrawa.

I. GEOGRAFIA

1. Znaczenie gospodarcze rzeki Odry w przeszłości i obecnie oraz własna wizja zagospodarowania rzeki w przyszłości na przykładzie górnośląskiego fragmentu dorzecza rzeki od do.....

Wybierz fragment górnośląskiej części dorzecza Odry. Opisz jego gospodarcze znaczenie wynikające z obecności rzeki. Przedstaw propozycję jego wykorzystania gospodarczego w przyszłości.

2. Turystyka z biegiem Odry (lub jej dopływów) na Górnym Śląsku.

Przejrzyj aktualne oferty turystyczne służące poznawaniu rzeki Odry. Oceń te propozycje. Opracuj własną ofertę z wizją wykorzystania walorów rzeki w jej górnym odcinku dla celów turystycznych, np. założenia do przewodnika, folder, mapę, projekt ścieżki przyrodniczej, itp.

3. Rzeka Odra w świadomości mieszkańców wybranej miejscowości górnośląskiej, położonej w dorzeczu Odry.

Przygotuj pracę z wykorzystaniem własnych badań ankietowych na temat postrzegania rzeki Odry przez mieszkańców dowolnej miejscowości w dorzeczu Odry. Porównaj uzyskane wyniki z badaniami percepcji innych rzek, innych miejscowości, pozyskane z dostępnej literatury.

4. Krajobrazy górnośląskiej części dorzecza Odry. Propozycja jednodniowego wyjazdu terenowego ukazującego zróżnicowanie krajobrazów w dorzeczu Odry.

Przygotuj wycieczkę po części dorzecza górnej Odry, w trakcie której ukażesz zróżnicowanie górnośląskich krajobrazów.

5. Relacje między warunkami przyrodniczymi a rozwojem gospodarczym na przykładzie szlaku komunikacyjnego górnośląskiego odcinka rzeki Odry lub jej dopływów.

Na wybranych przykładach, co najmniej trzech, ukaż zależności rozwoju gospodarczego (w przeszłości oraz obecnie) od warunków przyrodniczych w dorzeczu górnej Odry.

II. HISTORIA I SPOŁECZEŃSTWO

1. Nadodrzańskie Opole – historyczna stolica Górnego Śląska w świadomości mieszkańców Twojej miejscowości.

Przygotuj pracę w oparciu o własne badania socjologiczne dotyczące nadodrzańskiego Opola w świadomości mieszkańców Twojej miejscowości. Omów wyniki, przygotuj wnioski i dokonaj ich oceny.

2. Racibórz i Opawa – wspólne wątki w historii dwóch miast śląsko-morawskiego pogranicza.

Praca powinna być analizą i porównaniem historii dwóch miast ze wskazaniem wspólnych wątków, które te miasta łączą, wykazanie współpracy w/w miast pogranicza.

3. Kanał Gliwicki – górnośląski pomnik techniki. Historia i własna wizja rewitalizacji.

Przedstaw w pracy historię kanału i kryteria, wg których można go zaliczyć do zabytków techniki. Zaproponuj własną koncepcję jego rewitalizacji, uwzględniającą nowe wykorzystanie kanału i jego otoczenia.

4. Historyczne korzenie współpracy transgranicznej na przykładzie wybranych euroregionów górnośląskich (Pradziad, Silesia i Śląsk Cieszyński).

Opisz współpracę transgraniczną na przykładzie minimum dwóch wybranych euroregionów. W opracowaniu omów jej przebieg na różnych płaszczyznach od czasu powstania w/w euroregionu do dzisiaj.

5. Ks. Józef Gregor z Tworkowa i jego mapa Górnego Śląska z 1904 roku. Jakiej wiedzy dostarcza nam praca ks. Gregora?

Omów rolę ks. Józefa Georga dla kultury Górnego Śląska, dokonaj kompleksowej analizy jego mapy.

III. LITERATURA I DIALEKT ŚLĄSKI

1. "Most na Odrze był bramą pokoju"? Wizja granicy w powieści *Wiatr od wschodu* Augusta Scholtisa.

Przeanalizuj te fragmenty powieści, które wiążą się z kwestią wyznaczania granicy na Górnym Śląsku w okresie kampanii plebiscytowej i czasu powstań śląskich. Skonfrontuj powieściową wizję ze znanymi Ci faktami historycznymi.

2. Opole – Racibórz – Gliwice... Literacki obraz śląskiego miasta nad Odrą.

Dokonaj krytycznej analizy literackich opisów wybranego miasta leżącego nad Odrą lub jej dopływem. Wykorzystaj minimum trzy dzieła – proza, dramat, wiersze – lub ich fragmenty, najlepiej z różnych epok.

3. Odra w strofach poetów (np. Hans Niekrawietz – Max Hermann von Neisse – Tadeusz Różewicz – Tomasz Różycki...)

Dokonaj analizy i interpretacji wybranych trzech wierszy różnych autorów opisujących Odrę i jej otoczenie. Posłuż się formą eseju interpretacyjnego.

4. Nadodrzański krajobraz w tekstach literackich i wspomnieniowych Josepha von Eichendorffa.

Przeanalizuj co najmniej trzy dzieła poety i zrekonstruuuj opiewany przez niego pejzaż. Odwołaj się także do jego tekstów autobiograficznych, jak wspomnienia, listy. Posłuż się formą eseju interpretacyjnego.

5. Bitwa o Kędzierzyn w prozie powstańczej Gustawa Morcinka.

Skoncentruj się na analizie dwóch powieści Morcinka, których akcja toczy się w czasie powstań śląskich, np. „Wyrąbany chodnik”, „Mat Kurt Kraus”. Możesz także wykorzystać fragmenty „Pokładu Joanny”. Zestaw te opisy z faktami historycznymi. Zmierzaj w kierunku syntezy historyczno-literackiej.

IV. DZIEDZICTWO KULTUROWE

1. Rudy i Jemielnica – cystersi w dolinie Odry.

Wybierz się na wycieczkę do wymienionych miejscowości i wykonaj inwentaryzację śladów działalności cystersów. Wskaż podobieństwa i różnice, zaproponuj sposoby promocji obu kompleksów zabytkowej architektury i antropogenicznych form przyrodniczych.

2. Subiektywny przewodnik szlakiem skarbów architektury w miastach nadodrzańskich na Górnym Śląsku.

Na podstawie informacji o zabytkach i ich twórcach – architektach rzeźbiarzach, malarzach – dokonaj analizy kierunku wpływów kulturowych w różnych okresach historycznych.

3. Wodzenie niedźwiedzia, procesje konne, dywany kwietne.

Przeanalizuj opisane w literaturze i zaobserwowane w terenie zwyczaje i obrzędy doroczne mieszkańców okolic nadodrzańskich oraz poprzez badania własne zbierz opinie na ich temat w swoim środowisku - wiedza mieszkańców o badanych zwyczajach, ocena ich ważności i atrakcyjności, poczucie dumy bądź wstydu w związku z ich kultywowaniem, zaangażowanie czy obojętność.

4. Ślady świetności. Pałace w Tworkowie, Krowiarkach, zamki w Łubowicach, Mosznej i inne na ziemiach nadodrzańskich: historia, ludzie z nimi związani, stan zachowania, funkcje współczesne.

Wykonaj dokumentację fotograficzną wybranych kilku obiektów oraz oceń ich potencjał dla turystyki i rekreacji, zaprojektuj działania promocyjne.

5. Meandry Górnej Odry, zamki i pałace. Skarby przyrodnicze i kulturowe pogranicza polsko-czeskiego – projekt szlaku turystycznego obejmującego tereny po obu stronach granicy.

Opracuj własny, autorski projekt szlaku turystycznego obejmującego przyrodnicze i kulturowe skarby polsko-czeskiego pogranicza w obrębie Górnego Śląska.

V. INTERDYSCYPLINARNE

1. Dolina rzeczna jako korytarz migracyjny roślin inwazyjnych.

Zbierz informacje o wybranych gatunkach roślin obcego pochodzenia rozprzestrzeniających się w dolinie Odry. Wskaż cechy biologiczne gatunków roślin umożliwiające ich rozprzestrzenianie się wraz z wodą oraz oceń na ile warunki siedliskowe doliny Odry sprzyjają rozprzestrzenianiu się gatunków inwazyjnych. Zbierz informacje o gatunkach roślin inwazyjnych występujących na wybranym odcinku rzeki – np. 1-5 km (jakie gatunki, w jakich warunkach i jak licznie występują).

2. Dolina Odry jako korytarz dla ptactwa wodnego.

Zbierz informacje o wybranych gatunkach ptaków związanych z doliną Odry. Wskaż warunki sprzyjające rozprzestrzenianiu się wybranych gatunków ptaków oraz zagrożenia. Opracuj koncepcję wykorzystania zebranych danych do ulokowania punktu obserwacyjnego dla obserwacji i monitoringu ptaków opracowania informatora/ulotki dla spopularyzowania walorów awifauny występującej w dolinie Odry.

3. „Przywrócić rzece życie”. Zmiany jakości wody (zanieczyszczenia) rzeki Odry na wybranym górnośląskim odcinku w ostatnich 50-ciu latach.

Zbierz informacje dotyczące jakości wody w Odrze w ciągu ostatnich 50 lat. Zauważ zmiany, wyjaśnij tego przyczyny. Porównaj wyniki badań jakości wody w Odrze pozyskane z literatury z własnymi – uczniowskimi badaniami terenowymi jakości wody w rzece obecnego na wybranym odcinku rzeki.

4. Polsko-morawska „cesta”. Różnice i podobieństwa w tradycjach kulturowych mieszkańców polskich, morawskich i czeskich miejscowości nadgranicznych w dorzeczu Odry, ślady zapożyczeń kulturowych i językowych.

Zbierz informacje z kilku przygranicznych miejscowości np. o sposobie obchodzenia świąt Bożego Narodzenia, o potrawach świątecznych i ich nazwach. Przeanalizuj, czym się różnią, czy widoczne są w tych zwyczajach i nazewnictwie wpływy kulturowe sąsiadów.

5. Małe ojczyzny stare i nowe. Struktura ludności pod względem pochodzenia terytorialnego w wybranej miejscowości a zagadnienie autoidentyfikacji młodego pokolenia.

Zbierz dane dotyczące pochodzenia terytorialnego mieszkańców wybranej miejscowości, przeprowadź analizę przyczyn tego zjawiska. Na podstawie badań własnych oceń kwestie poczucia związku emocjonalnego mieszkańców z ich miejscowością i sposób określania ich tożsamości.